

V. I. ANANYEV

LUKÁCS JÓZSEF* MAGYAR INTERNACIONALISTA

Az európai kommunista és munkáspártok berlini konferenciáján L. I. Brezsnyev, az SZKP KB főtitkára leszögezte: „Mi, szovjet kommunisták, akárcsak más szocialista országok kommunistái, mély elismeréssel adózunk a tőke országokban élő elvtársainknak, akik szolidárisak voltak velünk mind történelmünk nehéz pillanataiban, mind a megszokott békés munka napjaiban. A magunk részéről mi mindig kinyilvánítjuk szolidaritásunkat azzal a harccal, amelyet osztálytestvéreink folytatnak a kapitalizmus táborában, arra törekszünk, hogy erkölcsi és politikai támogatást nyújtsunk számukra.”¹

Ebből a meghatározásból világosan kitűnik mindazon internacionalista és nemzeti feladatok egysége és oszthatatlansága melyeket a kommunisták világhadseregének a társadalmi haladás kibontakoztatásáért és elmélyítéséért küzdő harci osztagai tűztek maguk elé. Lenin leszögezte, hogy ez állandóan ható és érvényes tényező, mely gyakorlatilag a célratörő küzdelemben valósul meg.

A Nagy Október győzelmét, a munkások és parasztok első szocialista államát, forrón üdvözölték más országok kommunistái — a nemzetközi proletariátus képviselői.

A szovjet államnak nyújtott aktív segítség lényeges formája volt a külföldi internacionalisták mozgalma, mely a külföldi munkások és hadifoglyok körében bontakozott ki, akik az 1917 őszi viharos forradalmi események idején Oroszországban tartózkodtak. A kommunisták pártjának és az OK(b)P külföldi csoportjainak aktív munkája eredményeként ez a mozgalom tömegessé vált. Több mint 250 ezer külföldi internacionalista küzdött fegyverrel a kézben az intervenciók és fehérgárdisták ellen.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom, majd a Szovjetunió polgárháborúja idején a magyar hadifoglyok ezrei jelentkeztek a Vörös Gárdába, az internacionalista zászlóaljakra és ezredre. Számosan közülük más nemzetiségű katonákkal közös egységek állományába kerültek. A magyar internacionalisták a polgárháború valamennyi arcvonalán harcoltak, szívósan küzdöttek a szocia-

* LUKÁCS JÓZSEF (1885—1938) Vécott született. Foglalkozása asztalos, 1905-től az MSZDP tagja. 1915-ben orosz hadifogságba esik és az orenburgi hadifoglytáborba kerül. Itt bekapcsolódik a forradalmi agitációba. 1918. márciusától az OK(b)P tagja. Az orenburgi kommunista emigránsok nemzetközi bizottságának titkára és a „Kommunista emigránsok nemzetközi bizottságának titkára és a „Kommunista emigránsok légioja” megalakításának egyik kezdeményezője. A polgárháború alatt különböző arcvonalakon harcol, 1919 nyarán Ukrajnában a 3. internacionalista ezred politikai biztosa. 1920—1921-ben Orenburgban, majd Szamarkandban pártmunkás. A polgárháború után a Szovjetunióban marad és a szakmájában dolgozik.

¹ Brezsnyev, L. I. beszéde az európai kommunista és munkáspártok konferenciáján. *Népszabadság*, 1976. június 30.

lista forradalom ellenségeivel. A Vörös Hadsereg vezetői számos felelős hadművelet végrehajtását bízták rájuk.

A külföldi internacionalisták mozgalma kiterjedt a távoli orenburgi területre is. 1918. május 1-én Orenburg Kormányzóság területén az osztrák—magyar és a német hadsereg 12 390 hadifoglya tartózkodott. Csupán Orenburgban és elővárosaiban több mint 4 ezer embert helyeztek el. Itt, Oroszország számos más körzetéhez hasonlóan, a hadifoglyok részt vettek a szovjethatalom kivívásáért folyó harcban. Az orenburgi területen tartózkodó hadifoglyok körében aktív munkát folytatott több magyar: Oleander Pál, Lukács József, Sipka Lajos, Gyurkó Rókus, valamint a szerb Juricsek és sokan mások, akik így az első internacionalistákat képviselték.

Lukács József 1885-ben Vácott született erdész családból. A szorító anyagi gondok már 14 éves korában munkába kényszerítették. Asztalostanuló lett, majd felszabadulva, segédként, különböző budapesti üzemekben dolgozott. Lukács József már fiatalon bekapcsolódott a munkásmozgalomba, 1905-ben belépett a szociáldemokrata pártba.

A szociáldemokraták baloldali csoportjában részt vett a politikai sztrájkokban és tüntetéseken, azokon több ízben szónokként is fellépett és így a rendőrség feketelistájára került. 1911-ben, aktív forradalmi, agitációs tevékenységéért, három havi börtönbüntetésre ítélték, melyet életrajzi feljegyzéseiben így jelzett: „A büntetést teljes egészében letöltöttem”.

Az 1914-es mozgósításkor több százezer társával együtt bevonult az osztrák—magyar hadseregbe. A háború első napjától kezdve a fronton volt. A több mint egy évig tartó súlyos galíciai harcok után Lukács József egy nagy létszámú legénységi-tiszti csoporttal orosz fogságba esett. Többszöri átcsoportosítás és utazás után 1915 őszén az Orenburg körzetében levő Menovoj-Dvor-i fogolytáborba szállították.

A cárizmus, a többi hadviselő állam kormányához hasonlóan, nem gondoskodott a legénységi állományú hadifoglyokról. Emberi méltóságuktól megfosztva, kemény üldöztetésnek voltak kitéve. A foglyokat emberi életre alkalmatlan helyiségekben, nem egyszer istállóknak, pajtákban, vagy düledező, elhagyott lakanyákban zsúfolták össze. Ritkán magánházaknál szállásolták el őket. Télen a táborok helyiségeit nem fűtötték. A hadifoglyok nehezen viselték el az urali és szibériai, sokszor 40 fokot is elérő fagyokat. Rendkívül inséges ellátásban részesültek.

Lukács József így jellemezte a Menovoj-Dvor-i fogolytábor helyzetét: „Az óriási udvaron ásott másfél méter mély gödrökre deszkafödémeket helyeztek és földdel fedték be. Ezek voltak a legénységi barakkok, ahol folyamatosan 2—3 ezer ember élt. A tetű és a kozák kancsuka nem hagyott nyugtot a foglyoknak”²

A forradalmi beállítottságú hadifoglyok kapcsolatot tartottak a kommuniszták illegális helyi szervezeteivel, tájékozottak voltak az Oroszországban végbe-menő viharos eseményekről. Az OK(b)P orenburgi városi bizottsága megbízásából politikai agitációt folytattak a Menovoj-Dvor-i fogolytáborban, feltárták a háború imperialista jellegét és a foglyok nyomorúságos helyzetének okait, harcba szólították őket a kizsákmányolók ellen és valamennyi ország munkásságának szövetsége mellett szálltak síkra. Tevékenyen vette ki részét ebből a munkából Lukács József internacionalista is, többször mondott beszédet magyar és német nyelven. Beszédei és felszólalásai egyszerűek és tényszerűek, a

² Lukács József: A kommunista emigránsok légiója. Részlet a „V bojah i pohodah” c. gyűjteményes kötetből. Szverdlovszk, 1959. 546. o.

foglyok számára jól érthetőek voltak. Egyidejűleg leleplezték az ellenforradalmi beállítottságú tisztek és papok romboló propagandáját, mely káros hatásal volt a katonák egy részére.

A tábor parancsnoksága üldözte az antimilitarista, forradalmár hadifoglyokat, agitációs munkájukat igyekezett minden eszközzel megakadályozni. Különleges személyi gyűjtőket fektettek fel róluk, amelyekben minden forradalmi és háborúellenes tényt rögzítettek. A „megbízhatatlanok” listájára került Lukács József is. Mint javíthatatlan „lázítót” gyakran fogdára ítélték.

A táborparancsnokság megtorló intézkedései azonban nem hozták meg a kívánt eredményt. A hadifoglyok körében rohamosan nőtt az agitátorok száma, fokozódott a háborúellenes hangulat, ugyanakkor erősödött a kommunisták pártja és az oroszországi munkásság aktív harca iránti szimpátia. Környezetükben tért nyertek a tudományos kommunizmus eszméi.

Óriási lelkesedéssel fogadták a februári polgári demokratikus forradalomnak és a cári önkényuralom megdöntésének a hírért. Erről a győzelemről a Menovoj-Dvor-i fogolytábor lakói tömeggyűlésen emlékeztek meg, ahol a szónokok öt nyelven léptek fel. Lelkesítő beszédet mondott Lukács József is. Felhívta a hadifoglyokat, támogassák Oroszország proletariátusának forradalmi harcát.

Ez a beszéd alapot szolgáltatott ahhoz, hogy újabb megtorlást alkalmazzanak vele szemben. 1917. március végén Szamara Kormányzóság Tockoje-i fogolytáborába irányítják át. Ezt a tábort a rendkívüli szigorúság jellemezte, joggal érdemelt ki a „haláltábor” elnevezést. Az itt összezsúfolt 25 ezer hadifogolyból 1916. február közepére több, mint 16 ezer ember pusztult el has- és kiütéses tifuszban.³

Az aggasztóan súlyos helyzet sem tudta Lukács Józsefet megtörni. Elvbarátaival együtt tovább folytatta a forradalmi agitációt, mely pozitív eredményekkel járt. Itt köszöntött rá a Nagy Októberi Szocialista Forradalom, melynek világtörténelmi jelentőségű győzelmét teljes szívből, mint hozzá közel álló, személyes ügyet üdvözölte.

1917. december elején Lukács József Buzulukba települt, ahol belépett Leontyev vörösgárdista osztagába. Részt vett a szovjet csapatok Orenburg elleni támadásában. Az északról mért és a Vörös Gárda osztagainak a városból indított együttes csapásával Dutov fehérkozák egységeit 1918. január 31-én kiűzték a városból.⁴

Lukács József visszatérése Orenburgba pozitív jelentőségű volt. Elvtársaival együtt még nagyobb energiával folytatta a hadifoglyok körében a lenini eszmék és a kommunista párt jelszavainak propagálását. A külföldi internacionalisták megalakították a városban a külföldi munkás-paraszt szakszervezeteket. Első tagjai sorában találjuk Lukács Józsefet, Oleander Pált, Sipka Lajost, Gyurkó Rókuszt, Juricseket. Tagjainak száma összesen 316 volt. 1918. március 17-én Lukács József az OK(b)P soraiba lépett.

Március végén, a hadifoglyok egy népes gyűlésén, megalakították a szociáldemokrata internacionalisták orenburgi bizottságát, melyet a kommunista emigránsok bizottságának neveztek. Ebbe a magyarok, németek és csehek két-két, a románok, lengyelek és horvátok egy-egy képviselőjét választották be. A bizottság titkári teendőivel Lukács Józsefet bízták meg.

Erről a jelentős eseményről Lukács József aláírásával levelet küldtek Leninnek. Közölték, hogy a Szovjetek Kormányzósági Végrehajtó Bizottsága 5000

³ A Szovjet Hadsereg Központi Állami Archívuma. (Centralnij gosudarsztvennij arhiv Szovjetszkoj Armii; a továbbiakban — CGASZA) Moszkva. f. 28361., op. 2., d. 38., 1. 3.

⁴ Intyernacionalishti. Moszkva, 1967. 362. o.

rubel pénzbeli juttatásban részesítette az emigráns bizottságot, továbbá 20 puskát és 20 pisztolyt utalt ki számára. Tervbe vették cipész-, asztalos- és szabóműhely megnyitását is. A bizottság a kormányzóság egyes járásaiba szervező instruktorokat küldött. Ezek feladata volt a helyi internacionalista bizottságok megalakítása a hadifoglyok körében.⁵

Az internacionalisták orenburgi bizottsága egyik ülésén határozatot hozott „valamennyi hadifoglynak kommunista emigráns névvel”⁶ való elnevezéséről. Ez a határozat helytelennek bizonyult. A bizottság vezetői nem számoltak a táborokban kialakult osztálymegosztottsággal. Korántsem minden külföldi fogoly mutatott készséget akkor a kommunisták pártjába való belépésre. A pusztá elnevezéstől még nem változhatott meg automatikusan minden hadifogoly nézete.

Az internacionalisták orenburgi szervezete nagy figyelmet fordított a foglyotáborban folytatott munkára. Agitátorait rendszeresen ide irányította. Ezt a munkát azonban komolyan akadályozták az ellenforradalmi érzelmű tisztek, akik koholmányok özönét terjesztették a burzsoá propaganda szellemében. Eleinte arra törekedtek, hogy befolyásuk alatt tartsák azokat a hadifoglyokat, akik nehezen igazodtak el a politikai kérdésekben. Megfenyegették az agitátorokat, igyekeztek őket a tábortól távol tartani, beszélgetéseiket megghiúsítani. Esetenként sikerült az ellenforradalmár tiszteknek a legénységi állományú foglyokat is bevonni az ilyen akciókba.

Lukács József visszaemlékezéseiben arról írt, hogy őt és más agitátorokat a Menovoj-Dvor-i foglyotáborban inzultálták a tisztek, miközben beszédet mondtak a foglyoknak. Valamilyen súlyos tárgytól elszenvedett ütéstől betört a koponyája. A táborórség segítségével sikerült a rendet helyreállítani, és az izága csoportokat lecsendesíteni. Ezt követően, kötéssel a fején, Lukács József szólalt fel elsőnek. Utána német, cseh, és orosz nyelven mondtak beszédet az agitátorok. A beszéd alatt a tisztek néma tüntetéssel hagyták el a gyűlést. A foglyok hangulata sokkal kedvezőbbre fordult. A katonák helyeslő közbeszólásokkal támogatták a szónokok javaslatait.

A bizottság képviselői vizsgálatot folytattak a tiszti konyhán, és kihirdették, hogy a tisztek élelmiszert rejtegetnek, arra törekedve, hogy elégedetlenséget keltsenek a katonák körében az éhezéssel határos hiányos ellátás miatt. A bizottság kitelepítette a tiszteket a kényelmes lakásokból és a hármas barakkba irányította őket. Ez a rendkívül meggyőző tény arról tanúskodik, hogy az internacionalisták bizottsága a legénységi foglyok érdekeit védelmezte.⁷

A bizottság, a Szovjet Köztársaság más kormányzósági központjainak példája alapján, nemzetközi Vörös Gárda osztag felállítása mellett döntött. Ezt a kezdeményezést, sokoldalú segítséget nyújtva, lelkesen támogatta az OK(b)P városi bizottsága és a Forradalmi Katonai Bizottság. Így alakult meg Orenburgban a „Kommunista emigránsok légiója”. 1918. április elején állományában 382 külföldi internacionalista szolgált. A magyarokon kívül, akik a légió zömét alkották, németek, csehek, szlovákok, szerbek, horvátok és románok is csatlakoztak.

Az internacionalista légióban szigorú fegyelem uralkodott, magas fokú harc-készültségben, sikeresen hajtotta végre a szovjet katonai vezetés utasításait. A légió katonái őrszolgálatot teljesítettek a város és a foglyotábor területén, felkutatták a városban rejtőzködő dutovistákat és részt vettek kitörési kísérleteik

⁵ *Pravda*, 1918. április 24.

⁶ *Izvesztyija Uralszkogo oblszovjeta*, 1918. április 26.

⁷ Lukács József: i. m. 548. o.

elhárításában. Egy 20 fős internacionalista különleges osztag, a magyar Róka György vezetésével, az orenburgi vasútállomáson teljesített ügyeleti szolgálatot. Azt a feladatot kapták, hogy ellenőrizzék a vasúti szerelvényeket és tartóztassák fel az Oroszország központi körzeteibe önkényesen távozó hadifoglyokat, elsősorban tiszteket.

A „Kommunista emigránsok légiója” aktívan vette ki részét a fehérkozákok orenburgi rajtaütésének elhárításából. 1918. április 4-én a légió katonái különös helytállást és bátorságot tanúsítottak a katonai parancsnokság és a politikai biztosság épületeinek védelmében. Géppuskáik nagy veszteségeket okoztak a dutovistáknak. „Szeretnék megemlékezni — írta I. D. Martinov — az internacionalista légió — de elsősorban géppuskásainak — rendkívüli hősiességéről, rettenthetetlenségéről, osztálygyűlöletéről és elszántságáról a végsőig való harcra.”⁸

Az áprilisi eseményeket követően az internacionalisták bizottsága fokozta agitációs munkáját a hadifoglyok körében, a légióba való jelentkezés serkentésére. Aktívan irányította ezt az akciót Lukács József, aki rendszeresen látogatta a tábort és a különböző munkahelyeket. A serény munka meghozta gyümölcsét. Április közepére a légió létszáma kétszeresére nőtt. Valamennyi katonáját puskával vagy karabéllyal és 25 tölténnyel látták el. A Vörös Hadsereg törzse a légiót egy hétlöveges tüzérueggel és géppuskákkal erősítette meg, meghatározta az aleggységek állománytábláját, mely a katonai egységekével azonos volt.

A Forradalmi Katonai Bizottság kiválasztotta és kinevezte a parancsnoki kart. A vezető beosztások a következőképpen oszlottak meg: a légió parancsnoka Sipka Lajos, politikai biztosa Oleander Pál, parancsnokhelyettese Gyurkó Rókus lett. Lukácsot a katonai szervezet elnökévé nevezték ki, ami gyakorlatilag a légió törzsfőnöki teendőit jelentette, és sikerrel oldotta meg a reá háruló kötelemeket. Az egyik század parancsnoka a szerb Juricsek volt.⁹

A parancsnokok és politikai munkások állandó figyelmet fordítottak az internacionalista légió harcokészége fokozására, felkészítették a személyi állományt a fehérgárdisták és a szovjethatalom minden más ellensége elleni újabb harc megvívására. A katonák, a kötelességteljesítés szép példáját mutatva, megedződtek a kiképzésben és gyakorlati tapasztalatokra tettek szert a különböző harc helyzetekben való tevékenység terén. Aktív résztvevői voltak a dutovistákkal a Donguzszkaja vasútállomás, Szaraktas és Csernij Otrog körzetében az Ileckhez vezető megközelítési útvonalakon vívott harcoknak. Az internacionalisták egy megerősített őrosztaga védte a Menovoj—Dvor-i fogolytábor.

1918 nyár elején a fiatal Szovjet Köztársaság katonai helyzete lényegesen megromlott. A helyzet bonyolultságát az imperializmus és a belső ellenforradalom erőinek aktivizálódása, valamint a csehszlovák hadtest zendülése váltotta ki. Lenin meghatározása szerint a szocialista forradalom sorsa akkor a keleti fronton dőlt el.

Rendkívül súlyos helyzetbe került Orenburg városa, melyet a csehszlovák zendülők és a dutovista hordák egyaránt fenyegettek. Ezek a kozák lovasság révén kaptak utánpótlást. A párt orenburgi kormányzósági bizottsága, a kormányzósági végrehajtó bizottság és a Forradalmi Katonai Bizottság törzse választás előtt állt: vagy védi a várost, vagy időlegesen kivonul a városból, hogy megőrizze erőit és időt nyerjen.

⁸ Orenburg Területi Allami Archívum. (Goszudarsztvennij archiv Orenburgszkoj oblasztyi; a továbbiakban — GAOO) f. 2484., op. 1., d. 1., 1.92.

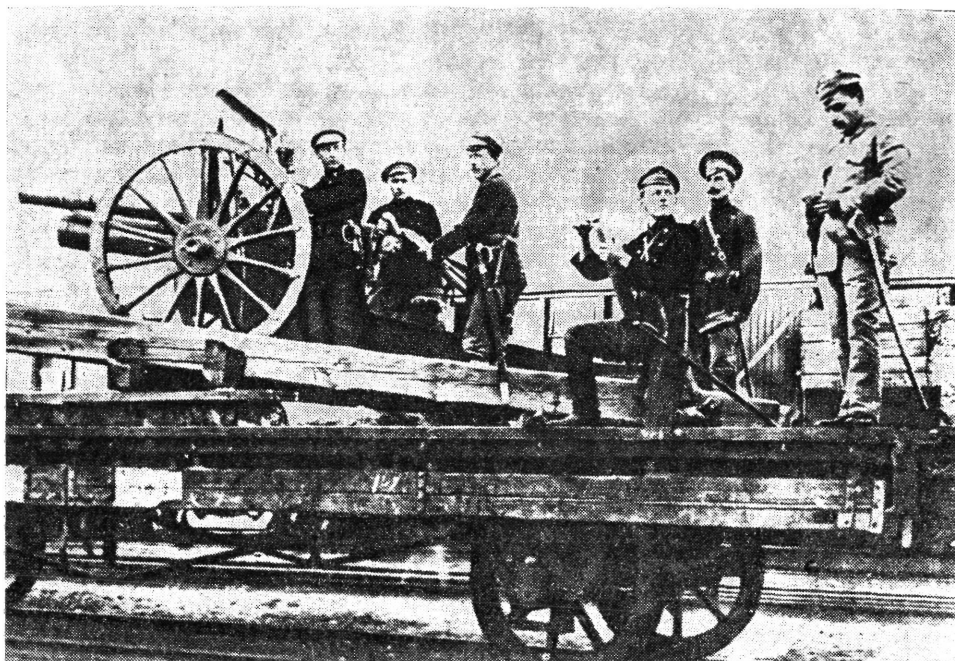
⁹ GAOO f. 2484., op. 1., d. 1., 1.57.

A végleges döntés meghozatala, valamint a kérdéssel kapcsolatos viták megszüntetése érdekében 1918. június 26-án rendkívüli közös tanácskozást tartottak a katonai alakulatok parancsnokai, P. A. Kobozev, A. A. Koroszteljov, G. V. Zinovjev részvételével. Az internacionalista légiót Lukács József és Oleander Pál képviselte. Parázs vitát követően a tanácskozás olyan döntést hozott, hogy szervezeten ki kell vonulni Orenburgból.¹⁰ Az adott körülmények között ez volt az egyedül helyes elhatározás.

1918. július 2-án a szovjet egységek elhagyták a várost. A vörös csapatok főerőit vasúti szállítással Aktyubinszk körzetébe csoportosították át. A visszavonulás során Ileck, Ak-Bulak és Martuk körzetében bátran megütköztek az ellenséggel. A visszavonulás utóvédharcában a „Kommunista emigránsok légiója” megakadályozta, hogy a fehérkzókák zsákmányul ejtsék az egyenruházattal, élelemmel, felszereléssel, lőszerrel és más értékekkel megrakott vasúti szerelvényeket. Az alattomos ellenséggel való összecsapásokban többször is részt vett Lukács József.

Az Aktyubinszkba érkező katonai egységeket és munkásosztagokat a G. V. Zinovjev parancsnoksága alatt álló 1. turkesztáni hadsereg állományában vonták össze. A szovjet csapatok átszervezése érintette az internacionalista légiót is.

A hadseregpáncsnok Sipkának és Oleandernek adott megbízást arra, hogy a légió bázisán alakítsák meg az internacionalista ezredet. A parancs végrehajtásában aktívan segítette őket Lukács, Gyurkó, Gábor és Juricsek. A légió törzse operatív munkát végzett, főleg az ezred állománytáblájának kidolgozásá-

Magyar internacionalista tüzérek Aktyubinszk állomásán (Orenburgi terület), 1918

10 CGASZA f. 28361., op. 2., d. 64., 1. 1.

ban, a zászlóalj-, század- és szakaszparancsnokok kiválasztásában. Az internacionalista ezred gerincét a „Kommunista emigránsok légiója” alkotta, de állományába olvadtak be a „Szamarai Kommunár”, a Buzuluki és más internacionalista osztagok és az S. H. Uszmanov vezette, 500 főt számláló muzulmán zászlóalj is.

Augusztus elején befejeződött a külföldi internacionalista ezred megalakítása. Az ezred neve többször is változott. Az utolsó elnevezése „3. internacionalista ezred” volt. Létszáma elérte a 2 ezer főt. Első zászlóalja három századból állt és magyarokkal töltötték fel, ez maradt továbbra is a legerősebb, legállóképesebb alegység. A 2. zászlóalj két századában németek, szerbek, csehek, szlovákok és románok szolgáltak. A 3. zászlóalj két századát Orenburg Kormányzóság szülöttei, tatárok, baskirok és kozákok alkották. Így az ezredben 28 nemzetiség volt képviselve, akiket az egységes cél, a szovjethatalom ellenségei iránti gyűlölet kovácsolt össze.

A turkesztáni hadsereg törzse Sipkát nevezte ki az internacionalista ezred parancsnokává, majd betegségére való tekintettel a lengyel Belevics vette át az ezred vezetését. A politikai biztosi funkcióra Oleandert javasolták, majd Juricsek dolgozott ebben a beosztásban.¹¹

Nagy jelentősége volt az internacionalista egységek személyi állománya körében végzett és sokféle formát öltő politikai nevelőmunkának. Ennek érdekében, más frontok és szovjet hadseregek példájára, augusztus közepén létrehozták — Aktyubinszk települési hellyel — a turkesztáni hadsereg nemzetközi agitációs-propaganda osztályát. Vezetőjévé a front Forradalmi Katonai Tanácsa Oleandert nevezte ki. Ennek állományában dolgozott Lukács József, Jenlffy József és más Orenburgból érkezett elvtársak.¹²

Teendője rendkívül sok akadt ennek az osztálynak. Munkáját az ezredek és zászlóaljak politikai munkásaival szoros együttműködésben folytatta. Az osztály munkatársai rendszeresen látogatták a századok és szakaszok elhelyezési körleteit. Találkozhatunk velük a fedezékekben és tűzvonalakban egyaránt. Így dolgozott Lukács József is. Jó előadó volt, érdekesen vezette az összejöveteleket, röpgyűléseket. Nagy érdeklődéssel hallgatták az internacionalisták.

A nemzetközi osztály a harcosokat és parancsnokokat a szovjethatalom ellenségei iránti gyűlöletre, a világ dolgozói iránti testvéri szolidaritás és barátság szellemében nevelte. Széleskörűen propagálta soraiban a marxizmus—leninizmus, a proletár internacionalizmus eszméit, elveit. Megmagyarázták, hogy csakis a munkásosztály, valamennyi dolgozó egyesített erőfeszítésével győzhető le a kapitalista világrendszer, vívható ki a béke, a szabadság és a nemzeti függetlenség, biztosítható a társadalmi haladás.

Nagy politikai lelkesedés közepette zajlott le a 3. internacionalista ezred gyűlése, melyen a „Forradalmi feladataink Oroszországban” tárgykört vitatták meg. Oleander és Lukács mondott beszédet a gyűlésen. Javaslatukra határozatot fogadtak el, mely rögzítette az ezred katonáinak feladatait. Az internacionalisták kijelentették, hogy készek a fegyveres harcra és mindaddig nem térnek vissza hazájukba, amíg a szovjethatalom és a proletariátus diktatúrája nem győz Oroszország egész területén, amíg fel nem számolják a bolsevikok számára veszélyes arcvonalakat. „E cél elérése érdekében — mondta ki a határozat — együtt haladunk az orosz proletariátussal és meg hozzuk a szükséges áldozatokat anélkül, hogy bármely anyagi ellenszolgáltatásra várnánk, azért, hogy

¹¹ Orenburg Területi Pártarchívum. (Partyijnij arhiv Orenburgskoj oblasztyi; a továbbiakban — PAOO) f. 6002., op. 1., d. 419., 11.3., 6.

¹² Uo.

minél hamarabb mérhessük az utolsó megsemmisítő csapást az egész világ dolgozó osztályainak évszázados ellenségére”.¹³ A határozatot forradalmi lelkesedés hatotta át, jól tükrözte a külföldi internacionalisták harcos hangulatát. A határozatot sokszorosították, és megküldték a turkesztáni hadsereg valamennyi egységének.

A külföldi internacionalisták nyilvánosan és határozottan elítélték a Lenin elleni galád merényletet, tiltakoztak az ellenforradalom és ügynökeinek vérszomjas akciója ellen. Az agitációs-propaganda osztály, az ezred-pártszervezet és a politikai biztos megszervezte a 3. internacionalista ezred katonagyűlését. A felszólaló A. Z. Zdobnov és Lukács József haraggal ítélte el ezt a terrorcselekményt, kijelentve, hogy ez a Lenin életének kioltására irányuló kísérlet a belső ellenforradalom, a világimperializmus, a szovjethatalom valamennyi ellenségének legsúlyosabb gaztette.

Az ezredgyűlés határozatot fogadott el, melyet Oleander és Lukács fogalmazott meg: „... Mi, volt hadifoglyok — szögezték le a határozatban —, kötelességünknek tartjuk, hogy fegyverrel a kézben bosszuljuk meg a Lenin elvtárs sebéből kifolyt minden csepp vért”.¹⁴ A határozat tartalma világosan kifejezte a Lenin iránti mély szeretetet és odaadást. Külföldi testvéreink megfogadták, hogy a végsőig teljesítik a Nagy Október vívmányainak védelmével, a lenini eszmék gyakorlati valóráváltásával kapcsolatos internacionalista kötelezettségeiket.

Az agitációs-propaganda osztály munkájában jelentős helyet kapott a fehér-gárdisták és imperialisták ellenséges hírverésének leleplezésére irányuló munka. A dutovista parancsnokságot erősen nyugtalanította az internacionalisták harctevékenysége. Megtévesztéssel, hazugsággal, a tények elferdítésével és demagóg szövegek segítségével nem egy ízben tettek kísérletet arra, hogy szét-húzást váltsanak ki a 3. internacionalista ezred katonáinak soraiban.

1918. novemberében a fehérkozák felderítők az internacionalista ezred al egységeinél egy Dutov által aláírt röplapot terjesztettek. „Felhívás a magyarokhoz” címmel. Dutov, apellálva a magyar munkások és parasztok nemzeti és vallási érzelmeire, arra szólította fel őket, hogy ne avatkozzanak az oroszok ügyébe, szüntessék be a dutovista „önkéntes hadsereg” elleni fegyveres tevékenységet. Megígérte a magyar internacionalistáknak, hogy biztosítja számukra a hazájukba való visszatérést. Ennek fejében azt követelték tőlük a fehérkozák, hogy december 1-ig „adják ki az összes bolsevista agitátort és komisszárt, szolgáltsanak be minden löfegyvert”.¹⁵ A dutovistáknak ez az újabb provokációs kísérlete is csődöt mondott.

A politikai munkások és kommunisták leleplezték Dutov és környezete álnokságát és hitszegő magatartását. A hadsereg politikai osztályának kezdeményezésére tanácskozássra hívták össze a 3. internacionalista ezredben szolgáló magyarokat. A határozat, melynek szövegét Lukács József fogalmazta, ezekkel a szavakkal végződött: „A dutovista bandák hozzánk intézett felhívására a következő jelszavakkal válaszolunk: Elvtársak, fegyverrel a kézben álljatok készen! Miénk a győzelem! Éljen az egész vörös front általános támadása az utolsókat rúgó ellenforradalmi bandák ellen!

¹³ GAOO f. 2484., op. 1., d. 1., 1. 33.

¹⁴ Uo. 1. 31.

¹⁵ Marxizmus—Leninizmus Intézet Központi Pártarchívuma. (Centralnij partijnij arhiv Insztituta markszizma—leninizma pri CK KPSZSZ; a továbbiakban — CPAIML) Moszkva. f. 71., op. 15., d. 320.. 1. 23.

Éljen a proletariátus harca a világ dolgozóinak az elnyomók feletti végső győzelméig!...¹⁶

Így válaszoltak a szovjethatalomért az Orenburg—Aktyubinszk arcvonalon küzdő vörös magyarok a dutovisták hozzájuk intézett felhívására. A magyar internacionalisták a végsőig kitartottak adott szavuk mellett.

1918. december elején Dutov parancsára 144 hadifoglyot (magyarokat, németeket, osztrákokat) kiemelték az Orenburg körzetében folyó erődítési munkákról, szabadon átengedték őket saját akadályrendszerükön, ott, ahol a túloldalon a 3. internacionalista ezred állásai húzódtak. A fehérgárdisták arra számítottak, hogy a hadifoglyok könnyebben tudnak hatni az internacionalistákra és rábeszélik őket a fegyverletételre és a hazatérésre. A várt eredményt azonban a fehéркозások nem tudták elérni.¹⁷

Az internacionalista harcosok lelkesedéssel fogadták a hadifoglyokat. Lukács és Juricsek a hozzájuk intézett beszédekben feltárták a dutovisták meszterkedéseinek aljas hátterét és felszólították őket, álljanak a Szovjet Köztársaság védelmezőinek sorába. Mintegy 100, az arcvonalon átjött hadifogollyal töltődött fel az internacionalista ezred állománya.

A politikai munkások és a parancsnokok sokat tettek az internacionalisták és a helyi lakosság közötti helyes együttműködés kialakításáért. Ezt különböző utakon érték el. Személyükben a munkások és parasztnok ügyük megbízható védelmezőit látták. Az ezred katonái valóra váltották a barátság és szövetség politikáját. Megtérítették a parasztnoknak az élelmiszereket és a lovakat, segítettek a lakoságnak a lerombolt házak helyreállításában és az építési munkákban. A különböző nemzetiségű dolgozók szimpátiája egyre erősödött irántuk.

Az internacionalisták megedződtek az ellenséggel vívott harcokban. Az internacionalista ezred katonái harci tapasztalatokra tettek szert a harctevékenységek során. Más egységekkel együtt részt vett az ezred Karatogaj és Martuk állomások védelmében, Jajszan állomás felszabadításában.

Jajszan védelme időszakában a dutovisták vérmes reményeket tápláltak az „arany század” működése iránt, amelyet orosz és osztrák—magyar tisztkekből verbuváltak. Arra számítottak, hogy volt tisztjeik megjelenése megfélemlíti majd az internacionalistákat. Ez a reményük azonban csődöt mondott. A vörös ezredek harmadik támadása (1918. szeptemberében) Jajszan állomás körzetében teljes egészében felmorzsolta a junkerek „arany századát”. Különösen súlyos veszteségeket okoztak a magyar géppuskások. A dutovista újság azt írta, hogy a századot „szétszórták a vörös magyarok”. Az ellenségnek ez a kényszerű beismerése a külföldi internacionalisták aleggységének harci erényeit dicsérte.

A 3. internacionalista ezred megalakulásának első pillanatától közvetlen harc-érintkezésben állt az ellenséggel. A harcok során elvesztette katonái egy részét, voltak, akik betegség miatt távoztak, másokat párt- vagy tanácsi munkakörbe helyeztek. Ezért a front törzse úgy döntött, hogy az ezredet a Kazahsztán és Turkesztán területén levő volt külföldi hadifoglyokkal tölti fel.

A front direktívájának végrehajtását egy tapasztalt politikai munkásokból álló csoportra — Oleanderre, Lukácsra és Jelenffyre — bízták. Mindegyikük rendkívüli megbízólevelet kapott Zinovjev hadseregpárcsnok aláírásával,

¹⁶ Uo. I. 24—24a.

¹⁷ *Revoljucionnaja armija*, 1918. december 12.

mely meghatározta a hadifoglyok és az emigránsok körében végzendő és az internacionalista ezredbe való belépést szorgalmazó agitációs munka feladatait. A rendkívüli megbízottaknak kiterjedt toborzó munkát kellett folytatniuk.¹⁸

A kivezényelt elvtársak sikerrel teljesítették a front politikai osztálya és az Aktyubinszkban székelő külföldi kommunista szekció politikai bizottsága által kitűzött megítisztelő feladatot. Felkerestek számos várost, kerületet és hadifogolytábort Kazahsztán és Közép-Ázsia területén, és a 3. internacionalista ezredbe való belépésre agitáltak. A megbízottakkal Kazalinszkból 260, Turkesztánból 250 ember érkezett az ezredhez. Így az ezred személyi állománya jelentős feltöltést kapott.¹⁹

1918. november elején megszervezték az Aktyubinszki Front valamennyi egysége katonaküldötteinek konferenciáját. Beszédet mondott Lukács József is, aki határozottan támogatta az északi irányú előrenyomulás gondolatát. A konferencia résztvevői határozatot hoztak a támadás rövid időn belüli megindítására az egész arcvonalon, Orenburg felszabadítása céljából.

A frontparancsnokság számos intézkedést adott ki a vörös csapatok harc-készségének megerősítésére. Minden szükségeset megtettek annak érdekében, hogy a tervezett hadműveletet siker koronázza. Nagy nehézségek árán sikerült fegyverzeti, lőszer- és ruházati utánpótlást kapni. Személyi feltöltés is érkezett az egységekhez. Ekkor az aktyubinszki csoportosítás létszáma elérte a 30 ezer főt, melyet 9 gyalogos- és 3 lovasezredbe szerveztek. A külföldi internacionalisták az összlétszám 10 százalékát adták.

A parancsnokok, vöröskatonák, az internacionalista alegységek katonái Zinovjev hadseregearancsnok támadási parancsát 1918. december végén kapták meg. Telve voltak eltökéltséggel, hogy szétzúzzák az álnok ellenséget és felszabadítják Orenburgot. A legszélsőségesebb időjárási viszonyok közepette, az ellenség elkeseredett ellenállását leküzdve és ellenlökéseit elhárítva, csapataink gyors ütemben nyomultak előre. A fehérkozások leverésével befejeződtek az Ak-Bulak, Cseskanszkij-moszt, Ileck, Mertviye Szoli körzetéért és Donguzszkaja vasútállomásért vívott harcok.

A támadás időszakában állhatatos politikai nevelőmunka folyt. Az internacionalista ezred politikai biztosát, Juricseket, aktívan segítették az agitációs-propaganda osztály munkatársai, Oleander és Lukács. A támadók harcrendjében tartózkodtak és megmagyarázták a harc feladatokat, tájékoztatást adtak a helyzetről, lelkesítő szavakkal buzdították a katonákat újabb hőstettekre, és amikor a helyzet megkövetelte, maguk is részt vettek a szuronyrohamban. Így volt ez Ileck bevételénél és a Mertviye Szoli peremén levő jégtorlaszok ostrománál is.

1919. január 22-én a Vörös Hadsereg csapatai lendületes csapással véglegesen felszabadították Orenburgot. Egyidejűleg érkeztek a városba északról a 24. szibirszki vasúti hadosztály ezredei és délről a turkesztáni hadsereg lovaságának századai. Itt működött a 3. internacionalista ezred is. Orenburg dolgozóik kenyérrrel és sóval köszöntötték felszabadítóikat.

A csapatok aktyubinszki csoportosításából alakult meg az orenburgi lövész-hadosztály. Ennek 1. dandárába osztották be a 3. internacionalista ezredet, mely ekkor már 6 századból állt és 11 géppuskával rendelkezett. Ezredparancsnokká Juricseket nevezték ki.

18 GAOO f. 2484., op. 1., d. 1., 1. 111.

19 CGASZA f. 28361., op. 2., d. 61., 1. 8.

Az 1919. februárja és április eleje közti időszakban a 3. internacionalista ezred Szierlitamak és Buzovjazi körzetében harcolt a fehérgárdistákkal. A 31. hadosztály más egységeivel együttműködésben az internacionalisták ezrede érzékeny csapásokat mért a kolcsakisták Izsevszk-i dandárára. Ezt követően az internacionalisták Kolcsak támadó seregeinek elhárításában vettek részt.

Március végén az ezred Sarlik vonalába (Mihajlovszkoje község) vonult vissza. Létszáma jelentősen lecsökkent. A helyzet értékelése alapján Zinovjev hadseregparancsnok megparancsolta: „A 3. internacionalista ezred 1919. április 15-ével feloszlottnak tekintendő”.²⁰

Ez tehát a 3. internacionalista ezred harci útjának rövid története. Ennek az egységnek a megszervezéséhez, az Orenburg területén folytatott harctevékenységének sikeréhez jelentősen hozzájárult Lukács József magyar kommunista.

A 3. internacionalista ezred nagy szerepet játszott a szovjethatalomért a mi sztyeppés földjeinken vívott küzdelemben. Orenburghoz kötődik az ezred megszületése, katonáinak számos harci hőstette. Magas értékelést adott a katonai egység harci útjáról A. A. Koroszteljov, a kormányzósági végrehajtó bizottság elnöke: „A fehéркоzókkal folytatott küzdelem e hősi időszakában — jegyezte meg Koroszteljov — a volt hadifogoly magyar és német vöröskatonák szerepe óriási volt. A világ első tanácsköztársaságáért harcolva az orenburgi arcvonalon a fehéркоzó bandák ellen, becsülettel teljesítették internacionalista kötelezettségüket...”²¹

Miután a 3. internacionalista ezredet feloszlatták, a volt hadifoglyokból (magyarok, csehek, szerbek) internacionalista kommandáns század alakult, melyet a turkesztáni hadsereg törzsébe osztottak be.²² A katonák hazatérni szándékozó részét saját kérelmükre elbocsátották a katonai szolgálatból. A külföldi internacionalisták közül számosan Ukrajnába utaztak. Egy nagyobb létszámú csoportot Lukács József vezetésével Orenburgból Nyizsnyij Novgorodba (ma Gorkij) vezényeltek át, mely akkor a Vörös Hadsereg internacionalista egységeinek szervezési központja volt.²³

A nehézségek ellenére is sikerült Nyizsnyij Novgorodban a 3. internacionalista ezredet Nettich József parancsnoksága alatt újjászervezni. Lukács Józsefet 1919. június 18-án az ezred politikai biztosává nevezték ki. Az Orenburg és Aktyubinszk térségében szerzett gazdag gyakorlati tapasztalatokat jól tudta hasznosítani új beosztásában. Rövid idő alatt megszervezte a politikai munkát a személyi állomány körében.

A Vörös Hadsereg nemzetközi egységeit szervező parancsnokság, a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsának jóváhagyásával, az ezredet Nyizsnyij Novgorodból Ukrajnába irányította át. Június utolsó harmadában a 3. internacionalista ezred Kijevbe érkezett, melyet az 1. nemzetközi lövészdandár megalakulási helyéül jelöltek ki.²⁴

Itt az ezred állománya (789 fő) beolvadt a Kijev elővárosában megalakított 3. nemzetközi ezredbe. Az összevont egység a 3. nemzetközi lövészezred elnevezést kapta. Az ezredparancsnoki beosztásba Nettich Józsefet, helyettesévé Denis Koudelkát nevezték ki.²⁵ Az ezred személyi állományát feltöltötték. Csupán

20 Uo. f. 238., op. 4., d. 54., 1.9.

21 PAOO f. 2484., op. 1., d. 1., 1.91.

22 CGASZA op. 5., d. 3., 11., 62., 68.

23 Uo. f. 11., op. 5., d. 411., 1.53.

24 Uo. 1. 77.

25 Uo. f. 4585., op. 1., d. 2., 1. 61–63.

Szaratovból 111 internacionalista érkezett,²⁶ de kisebb csoportok is csatlakoztak.

A nemzetközi egységeket megalakulásuk után a frontra irányították. A helyzet arra kényszerítette a parancsnokságot, hogy egy ezred alegységeit különböző arcvonalszakaszokra küldje, melyek esetenként igen távol estek egymástól. 1919 nyarán az internacionalisták a Vörös Hadsereg soraiban Ukrajna területén harcoltak a fehérgárdisták, petljuristák, és más bandák ellen. Ezekben a harcokban részt vett a 3. nemzetközi ezred is.

Lukács József politikai biztos, a kommunistákra támaszkodva és az 1. nemzetközi dandár politikai osztálya munkatársainak segítségével, sokat tett az ezred személyi állományának összekovácsolásáért, a politikai nevelőmunka további aktivizálásáért. Eközben figyelembe kellett venniök, hogy az alegységek feltöltésére a Szovjet Köztársaság különböző városaiból érkeztek emberek, sokan közülük még nem vettek részt az ellenséggel vívott harcokban, hogy nemzeti-ségi összetételük igen sokrétű volt, és hogy új polgárháborús arcvonal alakult ki Ukrajnában. A politikai biztos gyakran mondott beszédet a katonáknak, beszélgetett az internacionalistákkal állomáshelyeiken, pihenőben és harc helyzetben egyaránt, kihasználva minden lehetőséget.

Az OK(b)P KB mellett működő magyar kommunista szekció több elvtársat választott ki azzal a céllal, hogy a Magyar Tanácsköztársaságba irányítsa őket. Ebbe a csoportba Lukács Józsefet is jelölték. Útjuk Kijevből a magyar határhoz vezetett. Sajnos azonban, a július végén—augusztus elején tett többszöri kísérlet nem járt eredménnyel. Nem tudták a kijelölt helyeken elérni, mivel az ellenség vérbefojtotta a Magyar Tanácsköztársaságot.

A határról Lukács visszatért Kijevbe. Néhány hétig a magyar kommunisták csoportjában dolgozott, itt vették fel tagjelöltként az Ukrán K(b)P soraiba. Az akkor kitöltött kérdőívbe azt írta, hogy agitációs-propagandamunkával szeretne foglalkozni, gyűléseken és tanácskozásokon fellépni.²⁷ Ukrajna fővárosából ismét a frontra került, ahol a polgárháború végéig harcolt.

1919 nyarán—őszén az intervenciók és fehérgárdisták ismételt támadást indítottak a Szovjet Köztársaság ellen. Ugyanakkor Gyenyikin, a burzsoá-földesúri Lengyelország, Jugyenyics és más kártékony erők seregei is aktivizálódtak. Az ellenforradalom fő erő kifejtését délre, a gyenyikini seregek működési körzetébe helyezte át.

Gyenyikin fehérgárdista serege jobb fegyverekkel, az imperialistáktól kapott harcokcsikkal és repülőgépekkel rendelkezett, az elmaradott paraszti rétegekre és a burzsoá nacionalistákra támaszkodott, így rendkívül veszélyes helyzetet tudott teremteni. 1919. június végére a gyenyikinisták birtokba vették a Donyec-medencét, Caricint, Ukrajna nagy részét, beleértve Jekatyerinoszlav (ma Dnyepropetrovszk) és Harkov városokat. Július 3-án Gyenyikin parancsot adott a Moszkva elleni támadásra.

A szovjetellenes lázadás Ukrajnában, a fehérgárdisták támadása a déli fronton, megakadályozta az internacionalistákat abban, hogy a Magyar Tanácsköztársaság megsegítésére induljanak. Az arcvonal egyre távolabb került Magyarországtól. A kitűzött feladat végrehajtása, vagyis a Vörös Hadsereg nemzetközi egységeinek átlépése a Kárpátok nyúlványain, most már lehetetlenné vált. A szovjet hadvezetés kénytelen volt főerőit az intervenciók és fehérgárdista csatlósai, valamint a velük egyívású különböző bandák elleni harcba irányítani.

²⁶ Uo. 1.64.

²⁷ CPAIML f. 549., op. 3., d. 162., 1.2.

A gyenyikinisták, a fehérlengyelek, a petljuristák ellen küzdöttek a XII. és XIV. szovjet hadsereg hadosztályai. 1919. augusztus 7-én az OK(b)P KB Politikai Bizottsága direktívát adott ki Ogyessza és Kijev védelméről. Lenin augusztus 9-én táviratot küldött a Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa képviselőjének, melyben javasolta, hogy valamennyi felelős vezető tudomására kell hozni a Politikai Bizottság direktíváját, mely szerint az utolsó lehetőség védekezni kell, tartani kell Ogyesszát és Kijevet az utolsó csepp véréig és fenn kell tartani az összeköttetést a központi területekkel. Ezen áll, vagy bukik az egész forradalom sorsa.²⁸

Az OK(b)P KB Politikai Bizottságának direktívája és a főparancsnok parancsa szellemében a 45., 47. és 58. lövészhadosztályból megalakult a XII. hadsereg Déli Csoportja. Erre a seregestre hárult Ukrajna déli körzeteinek védelme, egészen a Vörös Hadsereg ellentámadásának megindulásáig. Meg kellett akadályozni a gyenyikinisták és a petljuristák egyesülését. A Déli Csoport parancsnokságának azonban a megszabott feladatokat nem sikerült végrehajtania. A helyzet az arcvonalon rohamosan romlott.

Az arcvonal nyugati szakaszán a fehéркозások és petljuristák támadtak. Nyomásuk elhárításában aktívan részt vettek az internacionalisták. A legnagyobb létszámú alakulatuk a XII. szovjet hadsereg állományában működő 1. nemzetközi lövészdandár volt, mely több mint 2000 főt számlált. A dandár az 1. és a 3. lövészezredből, továbbá lovas- és tüzérosztályból, műszaki századból, kommandáns részlegből és tartalék zászlóaljából állt.²⁹

Az északi arcvonalszakaszon, a XII. hadsereg állományában, sikeresen működött a 3. nemzetközi ezred, Gavró Lajos parancsnoksága alatt.³⁰ Augusztus 25-től Lukács József volt a politikai biztosa. Az ezred Mlin városának körzetében, a kijeji irányban harcolt. Internationalista harcosai bátran védték az elfoglalt állásokat. Az északi arcvonalszakasz politikai biztosának jelentése szerint a nemzetközi ezred katonái és parancsnokai forradalmi beállítottságúak voltak.³¹

A petljuristák és gyenyikinisták Borodjanka körzetében bekerítették a 3. nemzetközi ezred egyik zászlóalját. Egy hónapon át küzdött a zászlóalj az ellenség mögöttes területein. A védelmi harcok során különösen kitűnt bátorságával és helytállásával Lukács József politikai biztos. Az internacionalistáknak végül sikerült a radomiszli osztaggal egyesülniök, majd közös erőkifejtéssel kitérniök az ellenség gyűrűjéből.³²

Augusztus 30-án a petljuristák elfoglalták Kijevet, majd a következő napon a gyenyikinisták is bevonultak a városba. Más egységekkel együtt az internacionalisták szervezeten vonultak ki a városból. A Kijev körzetében vívott védelmi harcok során csapataink sok fehérgárdistát tettek harcképtelenné.

A Kijevért folyó harcok Csernyigov körzetére is kiterjedtek. A szovjet hadosztályok feltartóztatták az ellenséges túlerő nyomását, gyakran indítottak ellentámadást. A harcokat a végső elkeseredettség jellemezte. Aktívan vették ki részüket a küzdelemből a külföldi internacionalisták, sok esetben indultak szuromnyrahamra.

Határozott csapást mértek csapataink az ellenségre a kijeji irányban. A Dnyeperi Flottilla hadihajóinak támogatása mellett a gyalogos egységek kifejlesztették támadásukat Kijev ellen. A 44. hadosztály állományában támadott Gavró

²⁸ Lenin Összes Művei. 51. k. 33. o. (oroszul)

²⁹ CGSZA f. 2138., op. 2., d. 1., 1. 62.

³⁰ A 3. nemzetközi ezred nem tartozott a nemzetközi dandár állományába.

³¹ Bojevcoje szodzruszesztvo trudjascsihszja zarubezsnih sztran sz narodami Szovjetszkoi Rosszii (1917—1922). Moszkva, 1957. 480. o.

³² CGASZA f. 28361., op. 2., d. 75., 1. 25.

vezetésével a 3. nemzetközi ezred. Október 14-én Visgorod községnél sikerült az internacionalistáknak a fehérgárdistákat visszavetniük és két löveget zsákmányolniuk. A következő napon Kurenjevka faluban egy hadihasználható löveget ragadtak el a gyenyikinistáktól és birtokba vették a vasúti hidat. Az ellenség egy vonatot és 600 országos járművet hagyott hátra. A Kijev irányában kibontakozó előretörés során az ezredparancsnok és politikai biztosa kimagasló helytállásról és vitézségről tett tanúbizonyságot. Gavró Lajos és Lukács József a rohamozó századok élére álltak és az ellenséges erődítmények ostromára vezették őket.³³

A támadás váratlansága és a XII. szovjet hadsereg egységeinek szoros együttműködése meghozta a kívánt sikert. A vöröskatonák több mint két napig tartották kezükben a várost. Az október 18-ára virradó éjszaka azonban a 44. hadosztály Kijev elhagyására kényszerült.³⁴ A XII. hadsereg Kijev ellen indított ellencsapása viszont olyan helyzetbe hozta az ellenséget, hogy erőinek egy részét ki kellett vonnia a csernyigovi irányból.

Az internacionalisták tovább küzdöttek a déli front szovjet csapatainak álmányában. Az OK(b)P KB magyar szekciójának adatai szerint 1920. január közepén Ukrajnában mintegy 3–4 ezer külföldi internacionalista szolgált elszórtan a Vörös Hadsereg különböző ezredeiben.³⁵ A 3. nemzetközi ezred az 58. hadosztály 2. dandárának kötelékében harcolt, létszáma 1920. január 22-én 832 fő volt.³⁶

Az 58. lövészadosztály egységeinek, a harcokban tanúsított helytállásukért, részvételükért Kijev két ízben való felszabadításában, kitüntetésként, forradalmi vörös zászlót adományoztak. Erre az elismerésre méltónak bizonyult a 3. nemzetközi ezred is. 1920. január 10-én Kijevben a Szovjetek terén került sor a hadosztály egységeinek díszelgésére a vörös zászló átadása alkalmából. Az internacionalisták a zászló átvételekor fogadalmat tettek, hogy tovább haladnak a forradalmi harc útján és „szilárdan védelmezik a munkás-paraszt hatalmat”.³⁷

Január 14-én a 3. nemzetközi ezredet Kijevből Bergyicsebe irányították át, ahol a 48. hadosztály 418. ezredét váltotta fel a Matronka—Krasznopol—Januspol arcvonalszakaszon. Február—március folyamán az ezred alegységei Bergyicsev—Kamennij Brod—Romanovka körzetében tartózkodtak. Az internacionalisták, visszaverve a fehérlengyelek ismétlődő rohamait, szívósan tartották a Szlucsv folyó mentén kiépített állásaikat. Gyakran került sor összecsapásra Mlin birtoklásáért.

A harcokban különösen kiemelkedő katonákat kitüntetésre terjesztették fel. A Köztársaság Forradalmi Katonai Tanácsa Gavró Lajos ezredparancsnokot Vörös Zászló Érdemrenddel tüntette ki. Harci érdemeit magasra értékelte I. F. Fegyko, az 58. hadosztály parancsnoka, aki így írt róla: „Parancsnoki beosztásának ideje alatt Gavró elvtárs bátor és bölcs parancsnoknak bizonyult, nem egy ízben okozott súlyos veszteségeket a Kijevet bitorló fehér csapatoknak. Gavró elvtárs ebben az időszakban kitűnt a hadosztály parancsnoki karán belül katonai kultúráltságával, tapasztaltságával és a hadügy mélyreható ismeretével.”³⁸ Vörös Zászló Érdemrendre terjesztették fel az ezredparancsnok helyet-

33 Uo. f. 1491., op. 1., d. 66., 1. 9.

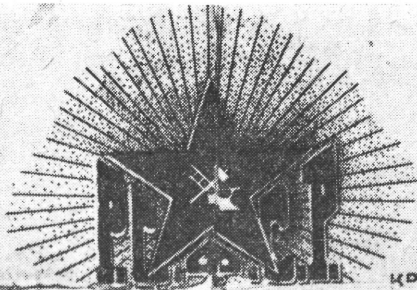
34 Isztorija grazhdanskoj vojni v SZSZSZR. Moszkva, 1960. 5. k. 274. o.

35 CPAIML f. 17., op. 65., d. 405., 1. 12.

36 CGASZA f. 1419., op. 1., d. 43., 1.1.

37 Uo. f. 1491., op. 1., d. 17., 1.7.

38 A Szovjetunió Haditengerészeti Flottája Központi Állami Archívuma. (Centralnij Arhiv Voenno-Morszkij Szil) Df. No. 4, (28288).

ПРОЛЕТАРИИ
ВСЕХ СТРАН
СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

РАБОЧЕ-
КРЕСТЬЯНСКАЯ
КРАСНАЯ АРМИЯ.

ГРАМОТА

о награждении знаком ордена „КРАСНОЕ ЗНАМЯ“.

По уполномочию Всероссийского Центрального
Исполнительного Комитета Советов рабочих, крестьянских,
красноармейских и казачьих депутатов, Революционный
Военный Совет Российской Советской Федеративной

Республики
Крестьянской Красной армии

командиром *Регимента*

за отличие в бою против врагов

Социалистического отечества

наградить знаком ордена „Красное Знамя“ — символом

мировой социалистической революции.

Знак ордена „Красное Знамя“ носится на груди.

В удостоверение изложено и выдана настоящая

грамота.

Г. С. Кидички

Председатель Революционного

Военного

Совета

Республики

24 декабря 1919 года.

г. Москва

г. Москва

г. Москва

Gavró Lajos magyar internacionalista első Vörös Zászló rendjének adományozási okirata, 1919. december 27. (Az Országos Hadtörténeti Múzeum gyűjteményéből)

tesét is. Két internacionalistát ezüst órával, egyet pedig ezüst cigarettatárcával jutalmaztak. Az órákon és a tárcán bevésve ez állt: „A Munkás-Paraszt Vörös Hadsereg bátor és becsületes harcosának. A XII. hadsereg Forradalmi Katonai Tanácsától”.³⁹

A burzsoá-nagybirtokos Lengyelország, a szovjet kormány békére irányuló javaslatait elvetve, újabb támadást indított Szovjet-Oroszország ellen. Április 25-én reggel a fehérlengyel hadsereg betört Szovjet-Ukrajna területére. A pánlengyeleket Vrangel és az ukrán burzsoá-nacionalisták segítették.

A fehérlengyelek támadását a Jobbparti Ukrajna területén a XII. és XIV. szovjet hadsereg fogta fel, állományában 13 ezer szuronnyal és szablyával. Az ellenség táborában négyszeres erőfölény mutatkozott. Kezdetben az ellenség viaszorította egységeinket.

A XII. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy tartsa Kijev körzetét. A hadsereg 58. hadosztályának állományában működött a 3. (519.) nemzetközi ezred, amely a fehérlengyelek támadása előtt Zsitomirban állomásozott.⁴⁰ Az ezredparancsnok április 25-én jelentette a 173. lövészdandár parancsnokának, hogy milyen intézkedések szükségesek a nemzetközi egység harcképességének fokozásához. Kérte a személyi állomány feltöltését és a gazdasági-igazgatási apparátus munkájának megjavítását.

Különösen erős nyomást gyakoroltak a fehérlengyelek a Zsitomir—Kijev főközlekedési útvonalra és a Kazatyin—Kijev vasútvonalra. A helyi bandák is támogatták őket. Az ellenség elkeseredett rohamainak visszaverésében az internacionalisták is részt vettek. A Kijev körzetéből való visszavonulást követő első időben a 3. (519.) ezred dandártartalékban volt, Poznyaki és B. Aleksandrovka községekben települt.

Ebben a harchelyzetben ünnepelte a 3. (519) nemzetközi ezred megalakulásának első évfordulóját. Gavró Lajos az ezred 1920. május 28-i napiparancsában erről így emlékezett meg: „A nemzetközi ezred tizenkét hónapig tartó, szinte szakadatlan harca a banditákkal a gyenyikini és a lengyel arcvonalon világosan bizonyítja mind állóképességét és a forradalom ügye iránti odaadását, mind pedig azt, hogy szilárd és megingathatatlan támasza a proletariátusnak és a dolgozó tömegeknek, s tagjai mindenkor állhatatosak és bátrak.”⁴¹

Gavró Lajos felszólította az ezred katonáit, hogy az intervenciók és fehérgárdisták feletti győzelem érdekében zárják szorosabbra soraikat, férfias bátorsággal oltalmazzák az igaz ügyet. Lukács József politikai biztos beszélgetéseket folytatott az alegységeknél, szólt a Vörös Hadsereg harci hagyományairól, az ezred harci útjáról, katonáinak helytállásáról és hősiességéről.

1920 tavaszán és nyarán az internacionalista egységeket a Volga mentéről, Szibéria, és Turkesztán területéről Ukrajnába dobták át. A köztársaság belső karhatalmi csapatai parancsnokának parancsára Omszkból megérkezett a 244. nemzetközi karhatalmi zászlóalj és a harkovi védelmi szektor 185. lövészdandárának állományába helyezték. Először Grisinó állomáson települt. A „Pravda” akkoriban írta a zászlóaljról: „Nem szabad említés nélkül hagyni a teljes egészében vörös internacionalistákból álló zászlóalj ragyogó magatartását..., büszkén viselheti a megtisztelő kommunista nevet, mivel állományának közel fele, mintegy 400 elvtárs, az OK(b)P tagja, vagy tagjelöltje.”⁴² Ukrajna területén a 244. nemzetközi zászlóaljat feltöltötték személyi állománnyal és fegyver-

39 CGASZA f. 1491., op. 1., d. 66., 1. 9.

40 A 2. dandár a 173., a 3. nemzetközi ezred pedig az 519. hadrendi számot kapta.

41 CGASZA f. 3942., op. 1., d. 6., 1. 13.

42 *Pravda*, 1920. június 3.

zettel. A Vörös Hadsereg parancsnoksága több parancsnokot és politikai munkást vezényelt az egységhez. Közöttük volt Lukács József is, akit a zászlóaljparancsnok politikai helyettesévé neveztek ki.

A 244. nemzetközi belső karhatalmi zászlóalj több hónapon át vett részt a harcokban. Harcosai kitűntek hősiességükkel a Vrangel csapataival Tavria körzetében vívott sorozatos harcokban. Megütköztek Mahno bandáival a Balparti Ukrajna területén. E harcok résztvevője volt Lukács József is. Mesterien szervezte meg a politikai nevelőmunkát a nemzetközi zászlóalj személyi állománya körében.

1920 végén kezdetét vette a külföldi internacionalisták tömeges leszerelése. Többségük a volt hadifoglyok szerelvényeivel visszatért hazájába. Kisebb részüket a Szovjet Köztársaságban maradt.

1921. januárjában Lukács Józsefet is leszerelték. Az OK(b)P KB mellett működő magyar agitációs és propaganda szekciók Központi Irodája Turkesztánba irányította őt. Itt a párt Szamarkand Kormányzósági Bizottsága mellett működő magyar kommunista agitációs és propaganda szekciója titkárává választották. Ebben a beosztásban majd egy évig dolgozott.

Az új feladatkörrel járó kérdéseket Lukács sikerrel oldotta meg. Irányításával a magyar szekció Szamarkandban komoly munkát végzett a kommunista és páronkívüli hadifoglyok körében. Felkészítették őket a Magyarországra történő visszatérésre, segítettek tisztázni a hazájukban rájuk váró feladatokat. Valamennyi hazatérőt ellátták politikai irodalommal, főleg sok anyanyelvükön írt újságot kaptak.

1921. novemberében a Turkesztáni Kommunista Párt Szamarkand Kormányzósági Bizottsága mellett működő magyar agit. prop. csoportot feloszlatták. Lukács József minden erejét a szocializmus építését szolgáló népgazdaság helyreállítása ügyének szentelhette. Bármely megbízatását készséggel, jól és hozzáértően teljesítette.

A magyar kommunisták ezreivel együtt Lukács József is a Szovjetunióban maradt. Egy évig asztalosként dolgozott Szamarkandban, majd 1924 közepéig Moszkvában, a Pénzügyi Népbiztosság javítóüzemében. Az 1924—1938-as években hajógyári asztalos, az Erdőipari Főigazgatóság fafeldolgozó gépüzemében műszerész, a Testnevelési Központi Intézet csónaküzemének vezetője, a Moszkvai Területi Szakszervezeti Tanács testnevelési instruktora. Utolsó beosztása: a malomipari technikum testnevelési instruktora.

Lukács József ugyanakkor aktívan részt vett a Vörös Hadsereg Központi Múzeuma mellett működő internacionalista föderáció munkájában, mely az 1929—1935-ös években funkcionált és az európai országok Szovjetunióban maradt politikai emigránsainak nemzetiségi csoportjait egyesítette. A föderáció összegyűjtötte a szovjethatalomért vívott küzdelemben részt vett külföldi internacionalisták mozgalmáról szóló adatokat.⁴³

Az internacionalista föderáció levéltári fondjában egyedi, rendkívül érdekes dokumentumok találhatóak. Itt kaptak helyet Lukács József visszaemlékezései, a magyar csoport vezetőségi ülésein elmondott beszédeinek szövegei. Nem egy ízben lépett fel konkrét javaslatokkal, melyek a központi iroda tevékenységének aktivizálását szolgálták. Kun Béla irányításával Lukács, Gavró, Oleander, Sziklai és más elvtársak agitációs-propagandamunkát folytattak a Szovjetunióban maradt magyarok körében. Ezt a pártmegbízatást nagy készséggel teljesítették.

43 CGASZA f. 28361., op. 1., 2.

1938-ban Lukács Józsefet letartóztatták és elítélték. Tizenkilenc évvel halála után (1957-ben) rehabilitálták. Az igazság győzedelmeskedett.

Lukács József nagy és őszinte barátja volt a Szovjetuniónak, lánglelkű internacionalista, a marxizmus—leninizmus ügye iránt odaadó kommunista. Hazánk új társadalma felépítésének szentelte minden erejét, fáradhatatlanul dolgozott, a megkezdett munkát mindenkor végig vitte, kezdeményezést tanúsított és nagy készséggel vállalt minden munkát. Mindenki tisztelte, aki csak együtt szolgált, dolgozott vele. A polgárháború frontjain tanúsított hősiességével, majd a szocializmus felépítéséért folytatott küzdelem békés alkotómunkájával megtette a maga szerény hozzájárulását a magyar dolgozók és a szovjet nép közötti barátság megszilárdításához.